

Compte amb els desmais!

Dolors Udina

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona)
dolores.udina@uab.cat

Resum

La traducció al català d'una de les obres de joventut de Jane Austen, *Amor i amistat*, va permetre que el lector conegués un tarannà inèdit de la famosa autora anglesa. Mentre alguns menyspreen aquestes *juvenilia* i consideren que no aporten res a l'obra austeniana, altres consideren que la ingenuïtat i frescor que traspuen donen moltes pistes de l'origen de la seva producció literària. Austen va escriure *Love and Freindship* (sic) a 14 anys i les idees que presenta fan reflexionar sobre la seva obra i dubtar de la imatge de l'autora que ha passat a la posteritat.

Paraules clau: Austen; obres de joventut; novel·la epistolar; traducció.

Abstract. *Beware of fainting-fits!*

The translation into Catalan of *Love and Freindship*, one of the works written by Jane Austen allowed the reader to get to know a hidden face of the famous English author. Though there are some who disregard these *juvenilia* and say they don't provide anything new to Austen literary work, others claim the naiveté and insolence of them give many clues to the origin of her literary production. Austen wrote *Love and Freindship* (sic) at 14, and the ideas she presents make us tink over her work and question the image we have now of it.

Keywords: Austen; *juvenilia*; epistolary novel; translation.

La publicació d'*Amor i amistat*, que és el llibre que he traduït al català de Jane Austen, és del 2007 i em queda una mica lluny en el temps, però recordo perfectament la sorpresa que vaig tenir de trobar-me amb un argument i una manera d'enfocar-lo tan «ximple». Pel que havia llegit de Jane Austen (molts anys abans), malgrat sospitar-ne la ironia generalitzada, no tenia la idea que pogués riure's fins a tal punt de totes les convencions socials de la seva època. Uns anys abans n'havia traduït al castellà les cartes a *My dear Cassandra*, la seva germana, i la veritat és que tots els comentaris eren d'una educació i d'una correcció tan extremes que no concordaven gens amb les bogeries que passen als personatges d'*Amor i amistat*. És sabut que, quan Cassandra Austen es va fer gran i la fama

de la seva germana començava a ser considerable, per por que, en el futur, estudiosos i seguidors furguessin els seus papers i cartes per conèixer l'autora millor, ho va cremar tot i només va salvar el que li va semblar massa trivial per tenir interès per a ningú. Suposo que *Amor i amistat*, com també *Les tres germanes*, devien entrar en aquest sector de trivialitats que no calia cremar.

Love and Freindship es va publicar per primera vegada en anglès el 1922 (acompanyat d'una novel·la que de moment no ha estat traduïda al català, *Lesley Castle*), amb un pròleg de G.K. Chesterton que assegura que aquesta novel·la primerenca (novel·leta, potser) «afegia alguna cosa intrínsecament important a la literatura i a la història literària». I sentència: «És un text que es pot llegir amb plaer perquè ha estat escrit amb plaer». Chesterton explica que aquesta novel·la, i tots els papers de Jane Austen que formen part dels anomenats *juvenilia*, van anar passant per moltes mans fins que algú va tenir la idea de publicar-los: «Jane Austen va deixar tot el que tenia a la seva germana Cassandra, incloent-hi aquests i altres manuscrits; i el segon volum, que contenia aquesta novel·la, Cassandra el va deixar al seu germà Sir Francis Austen, que el va deixar a la seva filla Fanny, que al seu torn el va deixar al seu germà Edward, pare de la senyoreta Sanders, que és qui va prendre la sàvia decisió de publicar aquestes primeres provatures de la seva bestia». I amb totes aquestes «deixes», van passar més de 130 anys abans que es publicués per primera vegada.

Hi ha informacions contradictòries sobre l'edat a què Austen va escriure aquest llibre. En tot cas, és evident que va ser de catorze a disset anys i, pel que sembla, el va escriure per llegir-lo a casa amb la família. Podem suposar que devien cargolar-se tots de riure davant de les aventures inversemblants de dues amigues arrauxades i viatgeres que, quan es veien sotmeses a un excés d'emoció, es desmaiaven, davant de les professions de rebel·lia dels fills contra els pares, dels improbables amors a primera vista, de les enraonades explicacions que capgiren del tot els raonaments habituals...

Love and Freindship, que porta el subtítol de *Deceived in Freindship and Betrayed in Love*, és una novel·la epistolar que consta de quinze cartes: la primera d'Isabel demanant a Laura que expliqui a la seva filla «la veritable història de les desgràcies i aventures» de la seva vida just quan acaba de fer cinquanta cinc anys, perquè «si es pot dir que mai una dona queda lliure de la ferma perseverança d'amants desagradables i de les cruels persecucions de pares obstinats, sens dubte ha de ser en aquest moment de la vida». La resposta de Laura és que tot i no estar d'acord amb la suposició que no quedarà exposada a més desgràcies, accedeix a satisfer la curiositat de la filla de l'amiga «perquè la fortalesa amb què jo he sofert les moltes afliccions de la meua vida passada li serveixin de lliçó profitosa per suportar les que li puguin ocórrer en la seva». Les tretze cartes següents són de Laura a Marianne, la filla d'Isabel, i li explica les històries més inversemblants amb un estil i una ironia que prefiguren l'estil que Austen aplicarà a les seves novel·les de maduresa. Per mitjà de la simplificació i dels estereotips, i exagerant al màxim tots els clixés sentimentals de l'època, explica una història que és pura diversió i ximpleria, podríem dir, però que ens permet entendre i apreciar el mètode d'Austen per subratllar l'absurditat de les

visions romàntiques de l'amor i l'amistat mitjançant la representació satírica de les anècdotes.

Cal tenir cert coneixement del context històric de l'època per entendre a què treu cap tanta ironia i ximpleria. El culte a la sensibilitat, la idea que les emocions eren irresistibles i aclaparadores, es trobaven en el moment culminant durant els anys d'adolescència d'Austen, i sembla que, ja des d'aquests llibres primerencs, buscava la manera d'escriure novel·les que subvertissin i parodiessin la retòrica literària de l'època. Les emocions violentes i exagerades substituïen la moralitat i el sentit comú, i quan els personatges tenen un entrebanc, en comptes d'actuar per resoldre'l, simplement cauen als braços els uns dels altres. Citaré un paràgraf d'una de les darreres cartes del llibre, quan la companya d'aventures i desventures de la que escriu les cartes s'acomia d'ella i li dona els consells finals. Diu: «Estimada Laura —em va dir unes hores abans de morir—, que el meu infeliç final et serveixi d'advertència per evitar la imprudent conducta que l'ha ocasionat... Compte amb els desmais... Encara que en el moment poden tenir un agradable efecte regenerador, creu-me que, al final, si es repeteixen gaire sovint i en estacions inadequades, resulten destructius per a l'organisme... El meu destí n'és una prova... Un desmai fatal m'ha costat la vida... Compte amb els desmais, estimada Laura... Un atac de bogeria no és ni una quarta part tan pernicios; és un exercici físic i, si no és excessivament violent, gosaria dir que les seves conseqüències són propícies per a la salut. Enfolleix sempre que vulguis, però no et desmais.»

L'altra novel·la publicada conjuntament amb *Amor i amistat* és també epistolar, *Les tres germanes*, formada per quatre cartes, dues de Mary Stanhope i dues de Georgiana Stanhope a una «senyoreta **». Aquesta novel·la no és tan alegre i divertida, i la ironia i l'esbojarrament innocents d'*Amor i amistat* adquireixen cert toc d'amargor sarcàstica. La filla gran de la família Stanhope, formada per tres germanes, rep una proposta de matrimoni i explica per carta a la seva amiga: «Sóc la criatura més feliç del món: acabo de rebre una proposta de matrimoni del senyor Watts. [...] És un home més aviat gran, d'uns trenta-dos anys, molt lleig... tan lleig que no puc suportar mirar-lo. És extremament desagradable i l'odio més que a cap altra persona al món. [...]» Malgrat això, el pretendent li ha dit que, si el rebutja, es casarà amb una de les altres germanes, cosa que gairebé la fa decidir-se: «Em penso que m'hi casaré. Serà un triomf tan gran casar-me abans que la Sophy, la Georgiana i les Dutton! I m'ha promès que tindriem un carruatge nou per a l'ocasió, però hem estat a punt de barallar-nos pel color, perquè jo insisteixo que el vull blau amb clapes platejades i ell s'entesta a dir que ha de ser de color xocolata [...]. No li agrada gens ballar, i quan una cosa no li agrada, no pot entendre que a algú altre li agradi; i, a més a més, és dels que diu que les dones s'han de quedar a casa i tot això. Em penso que no m'hi casaré; el rebutjaria sense miraments si estigués segura que cap de les meves germanes tampoc no l'acceptaria...» Fa l'efecte que en aquesta novel·la Jane Austen començava a prendre consciència que el matrimoni era l'únic camí que tenien les dones per disposar de diners i casa pròpia i evitar una pobresa absoluta. El que en les novel·les de maduresa està embolcallat en l'estil irònic que la caracteritza, aquí queda exposat sense dissimulació.

L'editorial Angle va tenir l'encert de publicar el llibre amb un epíleg de David Owen que, a part de fer-nos saber que Jane Austen havia escrit la novel·la a una edat tan primerenca, ens ajuda a donar-li sentit dins de l'obra de l'autora. Owen qualifica aquests textos de «subversius» i diu que una part considerable del seu valor es troba en el fet de de mostrar-nos «una Jane Austen molt més desinhibida i vital que la del retrat dòcil i distant de la seva figura pública posterior», però, afegeix Owen, el llegat més important d'aquests textos no és tant ressaltar aquesta «Austen alternativa» com «mostrar que la jove escriptora ja es dedicava activament a conrear aquelles idees, formes, personatges i fins i tot diàlegs que acabarien prenent forma en les seves “sis grans novel·les”».

Sobre la traducció en si, el llibre està tan ben escrit que en cap moment em va semblar que m'havia d'esforçar per posar-me en el lloc d'una nena de catorze anys a l'hora d'escriure'l en català i, de fet, rellegint-lo ara, penso que no hi ha dubte que és obra d'una autora genial, perquè la ximpleria del tema no afecta en absolut l'elegància de la prosa. Hi havia una particularitat que evidentment es perdia en la traducció: en el títol, *Friendship* no estava escrit amb la grafia habitual, sinó que hi deia «Freindship», com al llarg de tota la novel·la. Mentre alguns crítics consideren que això és una mostra que Jane Austen a aquella edat encara no dominava l'ortografia i que es tracta d'un text immadur que no s'hauria de tenir en compte quan es parla de l'obra de l'autora, molts altres recorden que era una grafia habitual en segles anteriors i perfectament acceptable en escrits personals al final del segle XVIII. Sembla que escau al to de paròdia de tot el llibre, que al mateix títol hi hagi aquest «error» ortogràfic, i és molt probable que sigui una manera més de ridiculitzar una expressió popular en aquell temps. Una altra peculiaritat era que totes les cartes acabaven amb un «Adieu», que no vaig tenir cap dubte a deixar en francès i que hi dona un aire de desimboltura molt adequat.

Sí que hi ha una cosa que encara em fa dubtar, i és el subtítol del llibre, que no apareix a la primera edició de la novel·la, però sí en versions subsegüents: «*Deceived in Freindship and Betrayed in Love*». El problema era (i, de fet, és) si traduir-ho en femení o en masculí. M'inclinaria cap al femení si el text del llibre corroborés la frase, però no és així, perquè l'amistat del llibre podria considerar-se prou autèntica i, de traïts en amor, hi ha tant homes com dones. Ho vaig deixar en masculí, però cada cop que ho veig en torno a dubtar...

Per acabar, penso que llegir aquest *Amor i amistat* fa reflexionar sobre l'obra de Jane Austen en general i dubtar de la imatge de l'autora que ha passat a la posteritat a partir de la seva obra i de la personalitat que la família i la societat van voler transmetre'n com a escriptora que escrivia sense pretensions i amb l'únic objectiu de presentar la vida superficial del seu entorn. Només de molt joveneta, i amb textos que no tenia cap intenció de publicar, es va poder permetre riure's de les convencions i capgirar totes les normes. De més gran, les condicions socials i polítiques de l'època l'obligaven a escriure entre línies i a no ser gaire explícita ni gaire òbvia, a no posar mai una frase o un paràgraf que deixés massa clares les seves idees i la sotmetés a les crítiques ferotges de què eren víctimes les dones que escrivien i publicaven a la seva època, un moment que, com escrivia Mary Hays, una escriptora coetània d'Austen, al 1801, «les penalitats i descoratjaments

que afecten la professió d'un autor cauen amb doble pes sobre les dones». Hem arribat a veure les novel·les de Jane Austen com a novel·les romàntiques que parlen només de noies casadores, pretendents atractius i cases de camp on se celebren grans balls, però és quan anem més enllà, quan pensem per exemple que l'Anglaterra de la seva època tenia un règim més aviat totalitari i que no podia exposar-ho tot amb la lleugeresa dels seus primers escrits, que comencem a llegir entre línies i podem veure el reflex d'un món que a dos-cents anys de distància encara ens interpel·la.